

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Прібиткова Наталія Олександрівна

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності Харківського
національного університету внутрішніх справ

e-mail: pno1903@gmail.com

Ключові слова: толерантність, принципи толерантності, студентська молодь, навчально-виховний процес, професійна підготовка, ВНЗ.

Соціально-економічні перетворення в Україні зумовили значні зміни у системі професійної освіти. Сьогодення вимагає від національної вищої школи застосовувати кращі її традиції та здобутки, надбання психолого-педагогічної науки, кардинально переглянути підходи щодо організації навчально-виховного процесу, змісту фахової підготовки і виховання студентської молоді, до розробки і впровадження перспективних, інноваційних технологій навчання і виховання.

Особливості суспільного життя висувають жорсткі вимоги до особистісних та професійних якостей майбутніх спеціалістів. Вступ до світового освітнього простору зобов'язує кожного викладача ВНЗ до усвідомлення великої відповідальності за виховання майбутніх фахівців, їх конкурентоспроможність і професійну компетентність. Проте система підготовки спеціалістів має бути спрямована не лише на оволодіння ними певними теоретичними знаннями, спеціальними вміннями, навиками і техніками, а також, головним чином, на вироблення у майбутніх фахівців особистісних характеристик: системи цінностей, психологічної культури, самосвідомості тощо. [2, с. 84]. Отже, поряд із світоглядною та професійною підготовкою майбутніх фахівців особливого значення набуває особистісна підготовка студентської молоді, метою якої є формування як професійно значущих якостей особистості, так і її гуманістичної спрямованості, психологічної культури, здатності до професійної ідентифікації. Фахівець, що

має духовно-ціннісну мотивацію, здатний адекватно оцінювати ділових партнерів, їхній професіоналізм і порядність.

Важливим завданням університетської освіти є виховання фахівця, що відрізняється, насамперед, толерантністю і терпимістю до різних думок, поглядів і переконань, неупередженістю у ставленні до колег, партнерів і подій, здатного самостійно будувати як власне життя, так і своєї країни.

Толерантність (лат. *tolerantia* – стійкість, витривалість; терпимість; допуск, допустиме відхилення) – складна інтегративна якість особистості; ціннісна детермінанта політичної культури; механізм вирішення проблем співіснування представників різних рас, культур тощо; позитивна реакція на існування відмінностей; соціальна властивість, засіб досягнення суспільної згоди; один із принципів гуманістичного виховання.

Головні принципи толерантності: довірче співробітництво – встановлення в освітньому закладі відносин взаєморозуміння і взаємної вимогливості між адміністрацією, педагогами з одного боку, і вихованцями з іншого; екологія взаємовідносин – забезпечення сприятливого соціально - психологічного клімату в освітньому закладі як основи формування толерантного середовища; формування почуття власної гідності, самоповаги, поваги до оточення, народів, незалежно від їх соціальної належності, національності, раси, культури, релігії, синергетизм, що забезпечує розвиток особистості є його джерелом і рушійною силою; творчість, що забезпечує реалізацію варіативних підходів до встановлення толерантних відносин і аналізу ситуації взаємодії. [7]

Проблема формування толерантності як у професійному, так і в загальнонародському масштабах була визнана актуальною в 1995 р. Генеральною Асамблеєю ООН. У рамках її розв'язання міжнародне співтовариство розпочало кампанію з мобілізації суспільної думки на забезпечення довгострокового впливу в усіх сферах, пов'язаних з освітою, з питань толерантності. Ця тенденція відображена в «Декларації принципів толерантності», яка підписана 16 листопада 1995 р. 185 державами – членами ЮНЕСКО, включаючи й Україну. У документі зазначено, що «політика та

програми в галузі освіти повинні сприяти поліпшенню взаєморозуміння, зміцненню солідарності й толерантності в спілкуванні як міжокремими особами, так і міжетнічними, соціальними, культурними, релігійними й мовними групами та націями». Декларація визначає толерантність як «повагу, сприйняття та розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості», «обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму, демократії та правопорядку»: «"Толерантність" означає, що кожен може дотримуватися своїх переконань і визнає таке право за іншими». Толерантність – це активна соціальна поведінка, до якої людина приходить добровільно й свідомо та розглядається як складник громадянської вихованості студентської молоді вищої школи. Необхідність розв'язання у ВНЗ проблеми виховання високосвідомого громадянина відповідає вимогам Закону України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)», «Концепції національного виховання студентської молоді», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2016–2020 рр.

Виховання толерантності у студентів ВНЗ, які в майбутньому займуть ключові посади в різних галузях життєдіяльності суспільства, є важливою умовою для подальшої його гуманізації й демократизації. Тому проблема толерантності, яка взагалі не є принципово новою для наукової літератури, набуває сьогодні особливої актуальності. У світлі цього значний інтерес викликають як праці сучасних науковців, присвячені формуванню толерантної особистості, так і доробки вчених минулого з цієї проблеми, які набувають сьогодні нового звучання. [1]

Становище, в якому перебуває молодь, обумовлює майбутнє суспільства, перспективи його розвитку. Тому, у студентському середовищі необхідно формувати і поширювати тактику толерантності, загальну систему цінностей і установок, що забезпечують єдність усіх членів суспільства, сприяють взаємному пристосуванню людей один до одного і є гідною альтернативою

спробам віднайти суверенітет на національних засадах і побудувати демократію. Сучасне студентство як майбутня інтелектуальна еліта країни може і повинно стати активним провідником ідей толерантності, гарантуючи цим стабільний розвиток суспільства. Адже, коректність і толерантність не лише запобігають соціальним конфліктам – вони сприяють гармонійності міжособистісних стосунків, пошуку діалогу з релігійних, національних, мовних, статусних питань [2, с.83].

Перед багатьма співтовариствами сьогодні постає питання про те, як навчитися жити разом. Отже, толерантність має важливе значення, оскільки вона уможлиблює існування розходжень, а це, в свою чергу, вимагає прояву терпимості. Проте толерантність варто розуміти набагато ширше, ніж просто мирне співіснування різнорідних культур або окремих особистостей чи груп. З часом толерантність набуває значення універсальної гуманістичної позитивної цінності, що означає взаємоповагу і взаємне визнання, невіддільне від поваги прав людини та її основних свобод. Вона складає серцевину соціальних домовленостей, що лежать в основі і поєднують діяльність багатьох міжнародних організацій. У зв'язку з цим важливо визнати, що перед банальністю зла і незахищеністю людства толерантність має характеризуватися не проявами байдужості, а занепокоєнням і зацікавленістю. Прояв терпимості – це, насамперед, дотримання етики відповідальності, турботи про цілісність кожної людської особистості і нашої повної приналежності до людства у прямому розумінні цього слова. Таким чином, толерантність – це не просто переконання, а обґрунтована позиція, що дозволяє шляхом діалогу, обміну або примирення досягти єдності у розумінні речей і наданні їм змісту. Саме так терпимість дозволяє людині визначити етичні норми, прийнятні для усіх [4, с. 35 – 36].

Отже, як сформувати толерантність у тих, кому належить жити в цьому світі та активно його перетворювати, – у студентській молоді? Очевидно, що величезне значення має виховання в соціумі. У процесі соціалізації на людину впливає сукупність як цілеспрямованих, так і стихійних соціально-

психологічних механізмів. У більш-менш стабільному суспільстві такі механізми узгоджуються між собою і забезпечують успішну підготовку молоді до життя в суспільстві.

Сутність виховання толерантності – цілеспрямоване формування позитивного (подолання негативного) досвіду толерантності, тобто створення простору для безпосередньої або опосередкованої взаємодії з іншими у поглядах або поведінці людьми, їх спільнотами. Звідси випливає, що освітня стратегія повинна забезпечувати створення таких педагогічних умов, які сприяють формуванню толерантних переконань, поглядів і навичок толерантної поведінки у родині, навчальному закладі, у майбутній професійній діяльності за участю всіх зацікавлених осіб (батьків, педагогів, працівників соціальної сфери, політиків, засобів масової інформації та суспільства в цілому). Зокрема, велика роль у процесі утвердження принципу толерантності та формування її суб'єктів належить закладам вищої освіти [5, с. 119 – 120].

Освітня стратегія навчальних закладів передбачає опору на педагогіку співробітництва, повагу до особистості кожного окремого студента. Розвиток толерантності в навчально-виховному процесі ВНЗ повинен відбуватися шляхом конструктивного діалогу та взаємодії між викладачем і студентом. За таких умов відбувається взаємне збагачення досвіду толерантності, що створює емоційно-інтелектуальну моральну царину, на основі якої набувається позитивний досвід взаємин і спілкування. Важливим завданням викладача вищої школи є така організація життєдіяльності студентів, що породжує ситуації, які уможливають прояви толерантності серед молоді. Тобто створюється спосіб життя, який продукує толерантність та зменшує саму необхідність у ній.

Зміст сучасної вищої освіти повинен передбачати знання культури, історії, традицій, вірувань свого та інших народів, розуміння спільності та єдності всіх членів суспільства. Важливо прищеплювати молодому поколінню почуття відкритості, альтруїзму, поваги до інших, солідарності та причетності. У процесі навчання і виховання необхідно роз'яснювати природу прав людини

та різні форми прояву нетерпимості. Такі знання повинні супроводжуватися вивченням місцевих подій та їх оцінкою у світлі законодавства, правових і моральних норм [6, с. 18 – 19].

Для успішного функціонування суспільства перед освітою постають важливі завдання щодо допомоги підростаючому поколінню в усвідомленні і закріпленні особистістю якостей, необхідних для виконання всіх соціальних ролей; пошуку свого гідного місця в рольовій структурі дорослого суспільства; впровадження у свідомість молодої людини уявлення про мету і засоби, правила і зразки діяльності, допомогти зрозуміти допустимі межі та форми прояву емоцій. З іншого боку, насиченість життя людини великою кількістю психологічних зв'язків і взаємин з іншими свідчить про необхідність формування умінь орієнтуватися серед людей, ефективно взаємодіяти з ними, узгоджувати особисті потреби, прагнення і поведінку з інтересами інших. Для цього потрібні психологічні знання, що узагальнюють досвід людського суспільства, які мають бути пропущені через внутрішній досвід, на основі чого вони перетворюються в особисті надбання [3, с. 687].

Розуміючи толерантність як один із проявів ставлення однієї людини до іншої, виховання може його не змінювати, навіть якщо воно є негативним: ми не можемо і не маємо права змусити молоду людину міркувати і ставитися інакше, змінити власні погляди і переконання. Справа не в тому, щоб вона визнала те, чого раніше не визнавала, полюбила те, чого колись не любила: вона має право на своє особисте ставлення. Проблема полягає в іншому, а саме у тому, що толерантність може і повинна забезпечити її суб'єктам і об'єктам ситуацію співіснування; виховання ж толерантності покликане допомогти молодій людині гідно підійти до організації цього процесу [5; 19 – 20].

В основу освіти повинно бути покладено загальнолюдські цінності – гуманізм, патріотизм, демократію, мир і дружбу між народами, злагоду між національними та релігійними спільнотами, соціальну справедливість, працелюбність, повагу до національної та світової культури. Тобто, зміст державної української освіти передбачає всебічний та гармонійний розвиток

людини як у патріотичному, трудовому, моральному, так і в національному, правовому та інших аспектах.

Толерантна культура багатоаспектна, і будувати освітній простір необхідно з урахуванням, щонайменше, трьох складових: готовності адміністрації освітньої установи сприяти викладачам у впровадженні в культуру ВНЗ педагогіки толерантності; толерантності викладачів – як зовнішньої, так і внутрішньої (загальний рівень толерантності, етнічна і соціальна толерантність, а також комунікативна толерантність як відсутність нетерпимості в спілкуванні з іншими людьми); сприйняття студентами освітнього середовища як толерантного, усвідомлення цієї якості як очевидної і значущої.

Для становлення толерантних взаємин в освітньому середовищі насамперед необхідно створити систему довірливих відносин між студентами і викладачами та переконати молодь у необхідності наслідувати ті зразки поведінки, що можуть бути позитивно сприйняті суспільством.

Основна ідея будь-яких заходів щодо розвитку толерантних якостей освітнього середовища полягає в тому, щоб створити умови для розвитку ціннісних якостей особистості. Акцент при цьому робиться на ті з них, які допомагають цінувати культурну і соціальну відмінність між людьми, виховують терпиме, толерантне ставлення до оточуючих. Слід визнати, що становлення особистості неможливе без створення відповідного середовища, сприятливого для розвитку світоглядних установок майбутнього викладача ВНЗ. Тому в даному випадку доцільно використовувати комплексний підхід, що полягає в продуктивній взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу: викладачів, адміністрації вищої школи, студентів, їхніх батьків, громадських організацій міста, який охоплює всі аспекти навчально-виховної взаємодії.

Науковий керівник: головний науковий співробітник НДІ з проблем протидії злочинності, к.ю.н., старший науковий співробітник Федосова О.В.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варенко Т.К. Аксіологічні засади виховання толерантності студентів ВНЗ. [Електронний ресурс] / Т.К. Варенко. Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/31209/1/9.pdf>
2. Соціокультурні засади менеджменту в освіті [Текст] / С.М.Омельченко // Педагогіка і психологія.– 2002.– №3. – С. 82-84.
3. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – Підручник. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
4. Валитова Р.Р. Толерантность как этическая проблема. Дис. канд. философ. наук: 13.00.01 / Р.Р. Валитова. – М., 1997 – 160 с.
5. Осипова Т. Ю., Бартенєва І. О., Біла О. О. Виховна робота зі студентською молоддю: Навч. посібник / За заг. ред. Т. Ю. Осипової. – Одеса: Фенікс, 2006. – 288 с.
6. Острикова С. А. Некоторые аспекты формирования толерантности / Острикова С. А. // Воспитание и дополнительное образования детей и молодежи. – 2002. – № 6. – С. 18 – 23.
7. Козлова О.Г. Гребеник Т.В. Формування толерантності у процесі громадянського виховання студентської молоді. Електронний ресурс / О.Г. Гребеник <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29291/1/Kozlova.pdf>